

בנימין קונסטן, מאדאם דה סטאל, והאהבה

עדה צמח תירגמה לשפה העברית יצירת מופת קטנה מתחילת המאה ה-19, ועשתה בכך מעשה רב. בנימין קונסטאן עצמו לא ראה את הנובלה "אדולף" כיצירתו החשובה ביותר. הוא ייחס חשיבות רבה הרבה יותר לפעילותו הפוליטית ולכתביו העיוניים. כמו שאדולף, גיבור הסיפור, סבור שחיינו מתבזזים בלא מטרה בשל קשריו עם אהובתו אליאונורה, ושמזניח הוא את הקאריירה המזהירה שנועדה לו, כן היה סבור קונסטאן, יוצרו יוצרו של אדולף, כי נועד לגדולות מאלו וכי יצירה קטנה זו אינה אלא עומדת בשולי יצירתו ופעילותו. מסתבר ששגה. פעילותו הפוליטית היתה חשובה לשעתה. ואילו "אדולף"¹ נכלל במסורת הקלאסית של הספרות הצרפתית.

אם "סיפור אהבה" פירושו סיפור המתאר את היחסים בין גבר ואשה, הרי ש"אדולף" הוא סיפור אהבה. שכן אין בו כל עניין אחר, מלבד תיאור התפתחות היחסים שבין אדולף לאליאונורה. יחד עם זאת, הרי הסיפור "אדולף", מתחילתו ועד סופו, הוא ניתוח פסיכולוגי רק של אייכולתו של אדולף לאהוב. "אדולף" היא נובלה; המסגרת הסטרוקטורלית הצורה מחייבת צמצום דרכי התיאור והביטוי. ואכן העלילה מצומצמת למינימום. אדולף, המספר את סיפורו בגוף ראשון, מסכם במילים ספורות את תולדותיו עד לפרק הזמן בו מתחיל הסיפור — היותו בן עשרים ושתיים. הוא בנו של שר בנסיכות גרמנית קטנה, סיים זה עתה את לימודיו באוניברסיטת גוטינגן, ועתה אמור הוא לראות קצת את העולם, לרכוש מעט ניסיון חיים ולהתכונן לקאריירה מתאימה בהתאם לכשרונותיו. אלא שאדולף אינו שלם עם עצמו — כפי שעוד נראה, הוא אף פעם לא יהיה שלם עם עצמו. הוא חש ריקנות מסויימת, ריקנות אשר היחסים המסובכים עם האב תורמים לה לא מעט. בנקודה זו מן הראוי לציין, כי היסוד המקרב את "אדולף" לקורא בן זמננו הוא העיקוב המדוייק אחר המניעים הנפשיים והרגשיים וההתחקות הסרת־הרחמים אחר הלך רוחו של הגיבור. ואכן, הדרך בה מתואר מצבו הנפשי של אדולף כאשר הוא מחפש לעצמו עניין לענות בו בחייו ומחליט לפתות את אליאונורה — יש בה כבר כל גיצני ההתפתחות המוכרחת של יחסים אומללים אלה בעתיד. התנגדותה והתגוננותה הראשונית של

בנימין קונסטן, מאדאם דה סטאל, והאהבה

אליאונורה משלהבת את אדולף וכל זמן שהוא אינו מצליח להשיג אותה נדמה לו שהוא באמת אוהב אותה. כאשר אליאונורה מגלה לו סוף-סוף את אהבתה, זוכים השניים לתקופה קצרה של אושר. אך עד מהרה מתחיל אדולף לגנוח תחת עול האהבה הכבד מדי בשבילו. לאחר שזכה באליאונורה, שוב אין היא יעד המושך אותו. הוא חש עצמו כבול אליה שלא בטובתו. כל קרבן שהיא מקריבה למענו אינו אלא קושר אותו יותר אליה, ועל כן, בסיכום סופי, מרגיז אותו. היחסים בין אדולף ואליאונורה מתמשכים ארבע שנים — לא משום שאדולף מבקש לשהות עם אליאונורה זמן ארוך כל כך, אלא משום שהוא חלש מדי לומר את המילה המכרעת ולחזות בדמעותיה. עם שהוא מבקש למנוע ממנה צער על-ידי פרידה סופית, הרי הוא גורם לה צער יום-יום בהתנהגותו ובדיבוריו. לבסוף הוא שובר את לבה. אליאונורה מתה. אדולף חופשי. הוא חופשי ללכת לאשר ירצה, ולברור לעצמו קאריירה מתאימה כרצון אביו. להפתעתו החופש שזכה בו שוב אינו קוסם לו. כל זמן שהיה כבול אל אליאונורה סבור היה שהוא מחמיץ עולם ומלואו, עתה עולם זה שאין בו אהבה ויש בו רק אדישות מפיל עליו מורא.

בנימין קונסטאן כתב את "אדולף" בשנת 1807. הוא הקריא את הסיפור בפני חוגי ידידים ומוקירים; רק כעבור עשר שנים הוציאו לאור. כבר המאזינים הראשונים עמדו על הקירבה האוטוביוגרפית שבין אדולף לקונסטאן. תיאור נעורי הגיבור ויחסיו עם אביו לקוחים מחיי קונסטאן עצמו. גם אופיו חסר המנוחה של אדולף המתאוה אך ורק למה שאין לו, תואם את אופיו של קונסטאן. ידידה של אדולף המוזכרת בתחילת הסיפור, "אשה באה בימים", היא ידידתו (ואהובתו) של קונסטאן, מאדאם דה שאריאר. כאן אנו רואים כבר את המספר המשנה ומעבד עובדות ביו-גרפיות: מאדאם דה שאריאר לא מתה כאשר קונסטאן היה בן 17, כמסופר על אדולף, כי אם בן 38. חוץ מזה לא המוות הפריד בין השניים, כי אם מאדאם דה סטאל, שקונסטאן הכירה בשנת 1794. ואילו אליאונורה יש בה קווים משל כמה אהובות של קונסטאן. קונסטאן אהב נשים הרבה; המפורסמת שבין אהובותיו היתה מאדאם דה סטאל, סופרת, לוחמת לזכויות הנשים, מתנגדת של נפוליון אשר גזר עליה גלות. קרוב לוודאי שפחדו של קונסטאן מפניה גרם לו להשהות את פירסום "אדולף" עשר שנים, עד לאחר הפרידה המוחלטת בין השניים. אמנם יש גם קווים באליאונורה המזכירים אהובה אחרת של קונסטאן, עמה קיים יחסים באותו פרק זמן בערך כמו עם מאדאם דה סטאל, הלוא היא אנה לינדזיי — אנה לינדזיי, כמו אליאונורה, היתה עם אציל צרפתי מבלי להיות נשואה לו, וילדה לו

שני ילדים; וכמו שאליאונורה עזבה את הרוזן דה פ' למען אדולף, כן עזבה אנה לינדויי את אבי ילדיה למען קונסטאן. (ושתייהן עתידות היו להתחרט על החלטותיהן). ב"אדולף" מסופר שאליאונורה לא הצטיינה באינטליגנציה: "אליאונורה אופיה אופי רגיל היה; אבל שכלה ישר ודבריה, הפשוטים תמיד, פעמים היו מפתיעים ברום רגשותיהם ואצילותם". יש הרואים כאן הוכחה שהכוונה היתה לאנה לינדויי; שהרי מאדאם דה סטאל מפורסמת היתה בשכלה ובכשרונותיה. מתקבל יותר על הדעת, שקונסטאן, אשר חש עצמו תמיד מקופח בחברת מאדאם דה סטאל, רצה לפגוע בה בדרך זו ולהוכיח לה שנופלת היא ממנו. מעניינת הנקודה, שאליאונורה סובלת ממעמדה החברתי הנחות: היא ילדה ילדים לרוזן דה פ' מחוץ למסגרת הנישואין, וגם אדולף, מסיבות חברתיות וסיבות גיל (היא גדולה ממנו בעשר שנים) אינו יכול ואינו רוצה לשאתה לאשה. מה שנוגע למאדאם דה סטאל, היא היתה נשואה כדת וכדין; ב-1802 נפטרה בעלה; כולם סבורים היו, שהיא תתחתן עתה עם קונסטאן; אלא שהיא דרשה ממנו נישואים בסתר, כי עקב פירסומה הרב לא רצתה לוותר על שמה; לזאת קונסטאן לא הסכים, ואחר היסוסים רבים נשא לאשה ב-1808 את שרלוט פון הרדנברג. ובספריה דרשה מאדאם דה סטאל את זכות האהבה שמתוּחַץ לנישואין למען האשה. כדאי לציין כאן עוד נקודה: אליאונורה גדולה מאדולף בעשר שנים. מאדאם דה סטאל היתה גדולה מקונסטאן בשנה אחת — ואם בקיאותי בטבע האשה אינה מטעה אותי, וודאי השמיעה כמה מילים בלתי אדיבות בנושא השנים המיותרות שקונסטאן תלה לה. כדאי גם להוסיף, שאליאונורה מתה מצער על אבדן אהבתו של אדולף; ואילו מאדאם דה סטאל, לאחר שנפרדה מקונסטאן, עברה את אירופה לאורכה ולרוחבה בחברת אדם מפורסם לא פחות מקונסטאן — הלוא הוא אוגוסט וילהלם פון שלגל. היחסים בין מאדאם דה סטאל לבין אוגוסט שלגל נמשכו כ-15 שנה, עד מותה של הראשונה.

אם התעכבנו על הנושא — בנימין קונסטאן ואהובותיו, עלינו להזכיר את מאדאם ראקמייא, אותה הכיר עוד טרם כתב את "אדולף" ואשר אימללה אותו יותר מכל שאר הנשים שהכיר. מאדאם ראקמייא, בעלת סלון ספרותי, היתה יפהפיה ששברה את ליבותיהם של הרבה גברים מפורסמים. בין אהביה נמנים, מלבד קונסטאן, שטובריאן, אמפר, סן ביור, ועוד נסיכים ורוזנים בעלי שמות מצלצלים.

מסתבר שהאשה היחידה בקירבתה מצא קונסטאן מנוחה והיה מסוגל ליצירה פוריה היתה דוקא אשתו (השניה) שרלוט פון הרדנברג. אגב, הוא היה בעלה השלישי של הגברת.

בנימין קונסטן, מאדאם דה סטאל, והאהבה

למותר לומר, שחיי הפרטיים של בנימין קונסטאן אינם משנים את
העובדה, ש"אדולף" היה ונשאר יצירת מופת ספרותית.
ינואר, 1971

ה ע ר ו ת

1. "Adolphe" : Henri Benjamin de Constant-Rebecque.